

۱۳۴۸۲۱۴

تدریس پژوهی

یا

درس پژوهی

روش بهسازی فرهنگ آموزش و تدریس

دکتر ابوالفضل بختیاری

(هیأت علمی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی)

کبری مصدقی نیک

(پژوهشگر آموزشی - دبیر آموزش و پرورش)

انتشارات آوای نور

تهران ۱۳۹۴

سرشناسه	بختیاری، ابوالفضل، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	تدریس پژوهی یا درس پژوهی: روش بهسازی فرهنگ آموزش و تدریس
مشخصات نشر	تهران: آوای نور، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۱۷۴ص: جدول، نمودار.
شابک	978-600-309-159-7
وضعیت فهرست نویسی	فیپای مختصر
یادداشت	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۲۴-۱۲۵.
شماره افزوده	مصدقی نیک، کبری، ۱۳۵۱ -
شماره کتابشناسی ملی	۳۸۷۶۴۸۸

تدریس پژوهی یا درس پژوهی

روش بهسازی فرهنگ آموزش و تدریس

دکتر ابوالفضل بختیاری

کبری مصدقی نیک

صفحه آرای: منیرالسادات حسینی

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صحافی: نشاط

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۱۵۹-۷

• نشانی: تهران، میدان انقلاب، خ ۱۲ فروردین، خ شهید وحید نظری
پلاک ۹۹، تلفن: ۶ و ۰۶۶۹۶۷۳۵۵، ۰۴۵۵۷۰۹۱۲۲۰۰ دورنگار: ۰۶۶۴۸۰۸۸۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	پیشگفتار.....
۱	فصل ۱: کلیات تدریس پژوهی.....
۱	مقدمه.....
۳	تدریس پژوهی.....
۴	چیستی درس پژوهی.....
۷	ویژگی‌های درس پژوهی.....
۷	هدفهای درس پژوهی.....
۱۱	طراحی.....
۱۱	اجرا.....
۱۲	ارزیابی.....
۱۳	بازبینی و باز اندیشی.....
۱۵	چرخه‌های درس پژوهی.....
۱۶	ویژگی‌های توسعه حرفه‌ای کارآمد.....
۲۰	اثرات درس پژوهی.....
۲۲	راهکارهای رسیدن به مسائل درسی خوب.....
۲۴	مشخصات همکاری و یادگیری مشارکتی تدریس پژوهی.....
۲۵	تعداد اعضای گروه درس پژوهی.....
۲۶	تعیین بهترین اندازه و ترکیب برای گروه.....
۲۶	نکاتی در ارتباط با مدیران معلمان و کارکنان آموزشی مدارس.....
۳۳	درس پژوهی چیست؟.....

- تفاوت اقدام پژوهی با درس پژوهی ۴۱
- اقدام پژوهی ۴۱
- درس پژوهی: الگوی ژاپنی برای رشد حرفه‌ای معلمان در کلاس درس ۴۳
- شباهت‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی ۴۶
- درس پژوهی: رویکرد نو در پژوهش مشارکتی معلمان ۴۷
- مراحل فرایند تدریس پژوهی ۵۳
- چرخه درس پژوهی ۵۴
- پرسش و پاسخ درباره درس پژوهی ۵۵
- چگونه باید آغاز کنیم؟ ۵۵
- چه نوع پشتیبانی و حمایت‌هایی لازم است؟ ۵۶
- نکات کلیدی که گروه درس پژوهی باید در ذهن داشته باشد چیست؟ ۵۶
- معلمان از "درس پژوهش" چه چیزی عایدشان می‌شود؟ ۵۷
- گروه درس پژوهی "تفکر ریاضی" فدراسیون آمریکایی معلمان ۵۸
- توصیه‌های معلمان شرکت کننده در فدراسیون آمریکایی معلمان درباره درس پژوهی ۵۹

فصل ۲: پیشینه‌ی درس پژوهی ۶۱

- مقدمه ۶۱
- بررسی ادبیات و پیشینه درس پژوهی ۶۳
- فرایند درس پژوهی معلمان ۶۶
- پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس ۷۲
- منطق درس پژوهی ۷۷

فصل ۳: مراحل درس پژوهی ۷۹

- مقدمه ۷۹
- نوشتن گزارش درس پژوهی ۸۶
- نکاتی در مورد تدوین گزارش کتبی ۸۷

۸۸		محتوای گزارش تدریس پژوهی
۹۳		راهبردهایی برای ترویج درس پژوهی
۹۸		درس پژوهی در ایران

فصل ۴: مدل های درس پژوهی.....۱۰۱

۱۰۱		مقدمه
۱۰۲		الگوهای تدریس پژوهی
۱۰۳		مدل سرکل آرائی
۱۱۲		مدل فرناندز - یوشیدا
۱۱۴		مدل ریچاردسون
۱۱۵		مدل لوئیس
۱۱۸		مدل ایوبیان
۱۱۹		مدل اکتفایی نژاد
۱۲۰		پژوهش حبیب زاده

فصل ۵: جلسات درس پژوهی.....۱۲۳

۱۲۳		مقدمه
۱۲۶		انتخاب یک عنوان
۱۲۸		اجرای بحث بعد از درس
۱۳۰		آموخته های تان رابه اشتراک بگذارید
۱۳۳		محتوای جلسات درس پژوهی
۱۳۴		درس های پژوهشی در فرایند درس پژوهی
۱۳۸		ناظران بیرونی در فرایند تدریس پژوهی
۱۴۰		نقش فناوری در فرایند درس پژوهی

۱۴۷	فصل ۶: چالش‌های درس پژوهی
۱۴۷	مقدمه
۱۵۳	چالش‌های تدریس پژوهی
۱۵۹	دشواری‌های اجرا و استمرار درس پژوهی
۱۶۳	منابع
۱۶۷	کتابنامه

www.ketab.ir

پیشگفتار

تدریس مؤثر باعث بهبود یادگیری می‌شود. فرهنگ تدریس و آموزش در چند دهه‌ی گذشته مورد توجه بیشتر معلمان، مربیان، صاحب نظران علوم تربیتی قرار گرفته و میتوان گفت تدریس یکی از فعالیت‌های مهم هر معلمی است. تدریس اثربخش، در نظامهای آموزشی جهان مورد توجه برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران آموزشی میباشد. بازاندیشی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و درسی و شیوه آموزش و تدریس، همچنین تغییر و تحول در رویکردهای آموزشی در جهان معلمان را برآن داشته که خود به تفکر و تأمل در عمل تدریس بپردازند، از طرفی یکی از چالشهای نظام آموزشی عدم یادگیری معنادار فراگیران، ترس از یادگیری، هراس از اصلاح، عدم تسلط معلمان، مدرسان در تدریس و علاقه‌مندی کلیه کارگزاران آموزشی به تغییر و تحول در نظام آموزش - یادگیری و تدریس است، اگر تلاشهای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان آموزشی منجر به بهبود فرایند آموزش - یادگیری (تدریس) نشود می‌توان گفت نظام آموزشی بامشکلی جدی روبه روست و باید درباره‌ی این مسئله (آموزش - تدریس) به تفکر و تأمل پرداخت.^۱

۱. ابوالفضل بختیاری (بهمن ۱۳۹۳). فرهنگ آموزش در ژاپن: تدریس پژوهی یا درس پژوهی. مجله رشد آموزش ابتدایی، شماره ۱۴۶، دوره هجدهم، ش ۵، نشریه دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. قابل دسترس در www.roshdmag.ir

جنبش تفکر در تدریس و تلاش برای بهبود آن از دغدغه‌های مربیان تربیتی، معلمان و... در جهان است، میتوان گفت تدریس پژوهی^۱ (درس پژوهی) یک رویکرد جدید برای رشد حرفه‌ای معلمان و بهبود روشهای تدریس است که به معلم در هنر تدریس یاری میرساند، درس پژوهی معلم را به بازاندیشی در عمل آموزش از طراحی، برنامه‌ریزی درس، طرح درس، تدریس، گرفتن بازخورد، اصلاح فرایند تدریس وادار می‌کند. "سرکارآرانی معتقد است: "درس پژوهی (مطالعه درس) روش پژوهش مشارکتی معلمان کلاس درس است که به عنوان موثرترین برنامه‌ی پرورش حرفه‌ای معلمان در مدارس ژاپن بوده و این روش در کشور ژاپن ابداع شده و برای ژاپنی‌ها موفقیت‌های بسیاری داشته است. برخی پژوهشگران آموزشی موفقیت ژاپن را در آزمونهای بین المللی (از جمله تیمز، پرلز و پیزا)^۲ نتیجه استفاده مستمر معلمان ژاپنی از ایده‌ی پژوهش مشارکتی معلمان (درس پژوهی) میدانند (سرکارآرانی، ۱۳۹۰) و این الگو

۱. واژه jugyo kenkyu یا lesson study = "مطالعه درس" توسط استاد "سرکارآرانی" و استاد "سند" مورد استفاده قرار گرفته و سرکارآرانی در اثر ارزشمند جدید "مطالعه درس" را به "درس پژوهی" تغییر داده‌اند و این معادل را پذیرفته‌اند، ولی نگارندگان علاقمندند "تدریس پژوهی" را در عنوان و کل کتاب پیشنهاد کنند، با توجه به این که این واژه در میان اذهان همکاران ایرانی جا افتاده، علی‌رغم میل، آنرا می‌پذیرند.

در بسیاری از کشورها مورد استقبال و استفاده قرار گرفته است (از جمله آمریکا توسط کاترین لوئیس^۱ و در ایران توسط محمدرضا سرکارآرانی). در این روش معلمان به تامل و تفکر درباره فرایند آموزش و تدریس خود و همکاران میپردازند و باعث بهبود فرایند آموزش و یادگیری، فعالیت‌های آموزشی مدرسه و ارتقا شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان می‌شود. برخی تصور می‌کنند درس پژوهی هم چون اقدام پژوهی^۲ آسان آسان است؟! ولی عمل به آن باعث شوق یادگیری، همکاری گروهی، بازاندیشی درباره مسائل مبتلا به معلمان در مدرسه و کلاس، مشارکت گروهی معلمان، یادگیری از همتایان (همکاران^۳) است. باید معلم به این اندیشه برسد که میتوان کلاس و مدرسه را تبدیل به مدرسه یادگیرنده (سازمان یادگیرنده) کرد و معلم خود بخواند تدریس خود را بهبود ببخشد. درس پژوهی باعث میشود معلم به خوداندیشی، بازاندیشی عمل تدریس بپردازد، در کلاس خود را با شوق به روی همکار (همتای)

۱. کاترین لوئیس Catherine Lewis استاد دانشگاه میلز آمریکا.

۲. ابوالفضل بختیاری (مرداد ۱۳۸۶). اقدام پژوهی. پژوهشنامه آموزشی، ویژه نامه شماره ۲۵. ماهنامه آموزشی. پژوهشی. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش www.RIE.ir

۳. ابوالفضل بختیاری (خرداد ۱۳۸۸). فرهنگ آموزش در زبان. پژوهشنامه آموزشی. شماره ۱۱۰. ماهنامه پژوهشی آموزشی. تهران: پژوهشگاه آموزش و پرورش.

- ابوالفضل بختیاری و یوسف ایرانی (۱۳۸۲). اقدام پژوهی یا تحقیق عملی. تهران: لوح زرین، چاپ پنجم ۱۳۹۲.

۳. هم رتبه، همکار، همنا و هم‌شان [peer] = افرادی که از نظر رتبه و مرتبه برابر هستند.

خود بگشاید و او را به کلاس دعوت کند. معلم از همکاریش بخواهد همچون آئینه در انتهای کلاس بایستد و محاسن و معایب کلاسداری، آموزش، تدریس تعامل با دانش آموزان، نحوه تدریس، رابطه وی رودررو بگوید. بنابراین، بازاندیشی یکی از بنیانهای تدریس پژوهی است و در فرایند بهسازی، معلمان را یاری میدهد تا به آنچه انجام میدهند نگاهی دوباره بینفکنند و درآینه یکدیگر، آنرا ارزیابی کنند. درس پژوهی به عنوان یک رویکرد یالیده بزرگ به بازاندیشی آموزش و "تدریس" است^۱ و میتواند در خلق دانش حرفه‌ای برای معلمان بسیار مفید باشد؛ معلم اثربخش باید به تدریس اثربخش بپردازد، تدریس خوب مستلزم بازاندیشی خود و همکاران در فرایند طراحی، برنامه‌ریزی، تدوین طرح درس، اجرا، ارزیابی و اصلاح تدریس است، از منظری دیگر درس پژوهی، پژوهش در کلاس درس است. یل‌بزع "سرکارآرانی" (۱۳۷۸) پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس است، یالیه نظر سیف (۱۳۹۲) مطالعه درس (درس پژوهی) رویکرد جدیدی است که در زمینه طراحی آموزشی است که موفقیت زیادی کسب کرده است. درس پژوهی مثل اقدام پژوهی^۲، به بازاندیشی، تفکر و تأمل در مدرسه و کلاس میپردازد. در اقدام پژوهی، معلم و کارگزار آموزشی با مسئله‌ای درون مدرسه و محل

۱. سرکارآرانی، معتقد است مطالعه درس [درس پژوهی] ایده‌ای جهانی برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری است.

کار مواجهه شده که می‌خواهد خودش درباره آن "موقعیت نامعین" به جستجوی منظم بپردازد و خود علاقه‌مند است مسئله را بکاود- جواب بیابد و جواب آنرا خود در عمل بکار گیرد؛ به همین دلیل به اقدام پژوهی، معلم پژوهنده^۱ هم گفته شده است. این هم یک پژوهش مشارکتی معلمان در درون نظام آموزشی است، ولی تفاوت در اینست که در درس پژوهی فقط معلم است که در تدریس یک مبحث درسی با همکاران به بازاندیشی، طراحی، تدوین، اجرا، ارزیابی، بازنگری و اصلاح می‌پردازد. در اقدام پژوهی و درس پژوهی طرح درس تدوین شده توسط یک معلم اجرا و توسط همکار/ همکاران مورد مطالعه، مشاهده و بازاندیشی قرار می‌گیرد^۲.

در تدریس پژوهی، مسئله تدریس یک مبحث و بهسازی مستمر آموزش و تدریس است که ممکن است همکار/ همکاران (همتایان) هم در تدریس این مبحث با مسئله‌ای مواجه باشند که همه درباره‌ی آن مبحث درسی (مثال تدریس کسر مساوی یا مخرج مشترک) به گفت‌وگو، تدوین طرح درس (طراحی)، ارزیابی، بازنگری و بازاندیشی می‌پردازند، در این فرایند همه از هم یاد می‌گیرند و باعث رشد حرفه‌ای آنها می‌شود.

1. Teacher as Researcher

۲. ابوالفضل بختیاری (آذر ۱۳۸۷). درس پژوهی: مقایسه درس پژوهی و اقدام پژوهی. پژوهشنامه آموزشی، ش.

www.RIE.ir

۱۰۴. ماهنامه آموزشی و پژوهشی پژوهشگاه آموزش و پرورش

این اثر تقدیم میشود به تمامی مربیان، معلمان و استادان که علاقه مندند شوق یادگیری در خود و دیگران وبه ویژه در دانش آموزانشان (دانشجویان) ایجاد کنند و آنهایی که مشتاقند بازاندیشی عمل تدریس در کلاس راسرلوحه عمل آموزشی خود قرار دهند و آنهایی که معتقدند میتوان از همکار (همان) خود یاد گرفت و می شود مدرسه و کلاس درس را تبدیل به سازمان یادگیرنده (مدرسه یادگیرنده و کلاس یادگیرنده) کرد، معلمانی که در کلاس را به روی همکار خود می گشایند و با تدریس و اجرا درس پژوهی، "شوق یادگیری"، یاد فراگیران ایجاد می کنند.

در تدوین این اثر از حمایتها و عنایت های از همکاران، معلمان، استادان، دانشجویان و... بهره مند بودیم که آنها با تشویق هایشان ما را بر سر شوق آوردند. چندین نوشته کوتاه (مقاله) را در مجلات رشد^۱ و پژوهشنامه آموزشی چاپ کردیم که مورد توجه و استقبال قرار گرفت. در بسیاری از مدارس و مراکز استانها حضور یافتیم با همکاران درس پژوهی رابه اشتراک گذاشتیم و از آنها بسیار آموختیم، اگرچه این رویکرد مورد استقبال و توجه معلمان و کارگزاران آموزشی (مدیران و...) قرار گرفته است و این خود جای بسی خوشحالی است ولی همچون "روش اقدام پژوهی" یا معلم پژوهنده (کار ارزشمند و یادگار استاد دکتر مهر محمدی) که بسیار خوب شروع شد، ولی شاید بتوان گفت منجر به تغییر و تحول پایدار نشد؟! چون برخی معلمان به دنبال رشد حرفه ای و حل یک مسئله در مدرسه و کلاس نبودند

(و نیستند!) و امتیاز - ارتقا و... آنرا از مسیر اصلی منحرف کرد؟! امید است "درس پژوهی" به این مشکل برنخورد.

در تدوین این اثر از عناایات و حمایت‌های معنوی و کسب و مقالات ارزشمند استاد دکتر سرکار آرانی (پایه گذار درس پژوهی در ایران) بهره‌مند بوده‌ایم، که از ایشان سپاسگزاریم. از همکاران و همراهان: دکتر محمود امانی طهرانی، دکتر عباس حبیب‌زاده، دکتر رضا ساکی، دکتر بهمن حوریزاد، دکتر خاکباز، دکتر بهزاد قباخلو که در تعامل با آنها بسیار آموختیم. نگارندگان خود در چندین مدرسه و کارگاه آموزشی بسیار آموخته و به تدریس پرداخته‌اند و در چندین استان آنرا با استادان، دانشجویان، معلمان آنرا به مشارکت گذاشته و نقطه نظرات آنها را گرفته و بسیار از آنها یاد گرفته‌اند، که امکان نام بردن همه آنها نیست.

نگارندگان علاقمندند از دکتر محمدرضا سرکار آرانی، دکتر اوکاموتو^۱، دکتر کیکو ساکورانی^۲، دکتر تویوکو موریتا^۳، تاکاهیرو کویاما^۴، دکتر کمال خرازی، دکتر سید عباس عراقچی که در سفر ژاپن و بازدید از مدارس ژاپن و در ارسال منابع کمک‌های بسیاری کردند، سپاسگزاری کنند.

در تدوین این اثر علاوه بر استفاده از منابع داخلی، خارجی،^۵ سایتها (که تعدادی از آنها در کتابنامه آمده) استفاده شده این کتاب شامل ۶ فصل که فصل اول

1 . Masashi Okamoti

2 . Keiko Sakauri

3 . Toyoko Morita

4 . Takahiro Koyama

۵. در این اثر از منبع زیر بسیار استفاده شده، این کتاب توسط ابوالفضل بختیاری، مهین کیخانی نژاد و مهری فلاح ترجمه شده، که به زودی چاپ خواهد شد.

Lewis, C. C., & Hurd, J. (2011). *Lesson study step by step: How teacher learning communities improve instruction*. Heinemann.

تعریف درس پژوهی، فصل دوم پیشینه درس پژوهی، فصل سوم مراحل درس پژوهی، فصل چهارم الگوهای مختلف درس پژوهی^۱، فصل پنجم جلسات درس پژوهی، فصل ششم چالش‌های درس پژوهی می‌پردازد، در پایان فهرست منابع و کتابنامه و سایت‌های مرتبط برای اطلاع بیشتر (more info) آورده شده است.

این اثر تقدیم استادان و معلمانی می‌شود که "در کلاس خود را باز" می‌کنند که همکاران به کلاس آنها رفته و از آنها یاد بگیرند، و به آنها یاد بدهند.

این کتاب با زحمات ویراستاری علمی سرکارخانم دکتر فاطمه مصدقی نیک (عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن) انجام شده که از همکاری و زحمات نامبرده سپاسگذاری می‌شود.

از خانم "انسیه رمضان پور و خانم فاطمه فضلعلی" در کمک به اصلاح و تدوین منابع، کتابنامه و برای مطالعه بیشتر (more info) تشکر می‌شود.

در پایان تمامی کاستی‌ها و نواقص به عهده نگارندگان است، امید است از نظرات و پیشنهادات سازنده خود، مارا مطلع فرمایید.

ابوالفضل بختیاری^۲ - کبری مصدقی نیک^۳

۱. در تمامی متن، واژه الگو با مدل [model] هم معنا گرفته شده است (م).

2. Bakhtiari.Abolfazl@Gmail.com

3. mosadeghik@yahoo.com